

A MAI ÉPÍTŐMŰVÉSZET ÉS A KÖZÖNSÉG

A „MAGYAR SZEMLE” múlt évi októberi számában Glatz Oszkár mester „Fiatal művészeink” címen figyelemreméltó közleményt írt, melyben amellet, hogy a mai gazdasági válság által különösen sújtott, megbízatáshoz nehezen jutó fiatal képzőművészek sorsa iránti jogos aggodalmának adott kifejezést, több mélyenszántó gondolatot helyezett el.

Szeretném itt most röviden az ő megállapításait az építőművészet terére átvinni, azoknak e térre ható vonatkozásait kidomborítani, vizsgálva, hogy azok itt hogyan realizálódnak.

Az egyik gondolata, egészen röviden visszaadva az, hogy a művészet akkor fog általános és igazi lenni, ha azt mindenki megérti, ha a művész és közönség közötti távolság a minimumra fog csökkenni. Amint ő mondja, az olyan művészetnek, amely csak önmagaért van, nincs létjogosultsága. A művésznek el kell indulni a közönség felé, a közönségnek a művész felé, és amidőn feleúton találkozni fognak: ez lesz az a kívánt nyugvópont, amelyen termelő és fogyasztó egymást meg fogják érteni, amelyen a művészeti termékek elterjedése és azok értékelése gyakorlatilag is meg fog valósulni, amikor a kérdés gazdasági vonatkozásaiban is megoldás áll elő, mert a közönség az általa megértett művészeti termékekre szívesen fog anyagilag is áldozni.

Ebben a tekintetben az építészet terén a helyzet a társzművészetekhez viszonyítva talán a legkedvezőbb.

E folyóirat egy korábbi számában részletesen foglalkoztam azokkal az indító okokkal, amelyek a korszerű építészetet kiváltották; ezek: az egyszerűsége és a tárgyilagosságra való törekvés. Mindkettő a mai ember lelki világában gyökeredzik, tehát természetes alapja van. Egyikük sem külső behatások folyamánya. Megvilágítottam, hogy amint az egyszerűsége való törekvés nem az anyagi szegénység következménye, úgy a tárgyilagosságra való törekvés nem a lelki szegénység, a fantáziahiány eredménye.

Miután tehát a mai építészet irányelvei ilyesformán nemhogy a ma emberének felfogásával ellentétben állanak, de egyenesen abból fakadnak, szükségszerűen kell, hogy annak eredményei a mai embernek tessenek. A helyzet az, hogy általában tetszenek is.

Elsősorban azért, mert akarva — nem akarva belátja, hogy azok részére számos gyakorlati előnyt nyújtanak. Egészségesebb lakásokat, napfényes belsőségeket, sok tisztaságot, nagyfokú higiéniát. Kevés karbantartási munkát és költséget. A historizmus általi megkötöttségtől való felszabadulás lehetővé teszi az épülethez fűzött gyakorlati igények fesztelen kielégíthetését: az épületek jobbak, értelme-
sebbek, gyakorlatiasabbak lesznek, használati értékük nagyobb.

Másodsorban azért tetszenek, mert közönségünk lassanként megérti azok nyelvezetét. Kétségtelen, hogy az irányzat elején az átmenet nem ment könnyen; a közönség ragaszkodott az eklekticizmushoz, különösen a magyar, mert alaptermészete konzervatív; mivel azonban éppen annyira tanulékony is, könnyen keresztüljutott az átmeneten. És az új stílus annál könnyebben és mélyebben fog benne gyökeret verni, mentől jobban látni fogja azokat a kvalitásokat, melyeket az ki tud termelni, és érezni, hogy az egyszerű tömegekben, nyugodt vonalazásokban és sima falsíkokban művészi tartalom van; hogy azokkal hangulatot lehet előadni, éppen úgy, mint történelmi tagozásokkal, és harmóniát alkotni, mint az elmúlt korok részletképzéseivel; ha látni fogja, hogy az új irányzat egyszerű és keresetlen kifejezésmódjai nem törekszenek a megjelenés ridegségére, a hangulat száműzésére, a benyomás elszáritására, végeredményben, amint mondani szokták, az építészet „elmechanizálására“, hanem azokkal éppen úgy lehet poézist kifejezésre juttatni, mint a történelmi formákkal. Hogy azok nem rideg matematikai formuláknak épületekbe rögzített eredményei, hanem telve vannak lélekkel és tartalommal.

Úgy ez a poézis, mely a lélekre hat, mint a tartalom, mely az elmére hat, a mai ember lelkéhez és elméjéhez állanak közel, és ezért kell, hogy ezeket egyidejűleg megszeresse és megértse, sokkal inkább, mint a történelmi alakzatokat, amelyek a dolog természeténél fogva mindig az illető elmúlt kor gondolatvilágából származnak és amelyek kis belemélyedés után idegeneknek kell hogy feltűnjenek. A történelmi formákhoz való ragaszkodás nem meggyőződésből élt közönségünkben, hanem megszokásból, hiszen az ötven esztendő eklekticizmus során, amely alatt Európa nagyvárosai túlnyomórésztükben kiépültek, csak ezt látta; ebben a környezetben nőtt fel, és ez az irányzat nevelődött bele. Ezért tartotta egyedül szépnek és tért nehezen át az újabb törekvések appreciálására.

Nézzünk csak néhány hevenyészve kiragadott példát.

Kétsébevonom, hogy a ma emberének esztétikai meggyőződésből kifolyó szükséglete volna az, hogy lakóházának külseje és belseje rokokó cirádákkal legyen feldíszítve; ellenben állítom, hogy jobban kielégíti egy keresetlen, nyugodt, világos külső, mert ez életének harmonikusabb és tisztább keretét ad.

Kétsébevonom, hogy a mai ember lelki szükségletét kielégítené egy gótikus komorságú, sötét és misztikus templomtér, avagy egy szertelenségében tobzódó barokk katedrális, amelyben aranyozott stukkó drapériák, ciradás zárókövek között repülő angyalok és dúsan díszekkel megrakott mennyezetek kápráztatják el; ellenben állítom, hogy közelebb áll lelkéhez az a templomtér, amely az áhítatot egyszerű és közvetlen formákban fejezi ki. Az ilyen, tartalmában mély vallássosságot kifejező, de fórumban keresetlenebb templombelső épp úgy közelebb áll hozzá, mint ahogyan a pompás barokk templom gazdag baldachinos szószékéről elhangzott pathétikus egyházi szónoklatnál könnyebben férközik a ma emberéhez a közvetlen egyszerűséggel, valamint a szívre és elmére egyidejűleg ható értelmességgel elhangzott, világos, tárgyilagos, tömör templomi prédikáció,

amit az egyházak haladó szelleme bölcsen és tervszerűen alakított ki ilyenné.

Kétségbevonom, hogy a ma emberének akár lelki, akár testi szükséglete volna lakásában a francia királyok stílusaiban kiképzett bútortervezés, ehelyett állítom, hogy közelebb esnek hozzá lakályosan kiképzett, világos otthonában a használhatóságukban kényelmes és formájukban keresetlen bútorok.

Kétségbevonom, hogy a ma embere megkívánná például, hogy egy pályaudvar egy történelmi korú palota, avagy császári therma benyomását keltse, amelynek csarnokába a római arcus triumphalis motívumán keresztül léphet be, és oszlopos architektúrával felékesített, de általában sötét és nehezen tisztántartható várótermében töltsé idejét; ellenben állítom, hogy közelebb áll hozzá egy architektonikus tagozatoktól mentes, ezzel szemben világosan és higiénikusan megoldott praktikus állomásépület.

Az analógiák hosszú sorát lehetne folytatnom annak igazolására, hogy ez a közeledés, a közönség és a művész között, amelyről Glatz írt, ezen a téren már nagyon előrehaladt és közel vagyunk ahhoz a bizonyos félúthoz.

Itt ki kell térnem egy körülményre s ez az, hogy azok a hibák, amelyek a korszerű irányzat során keletkeztek és amelyek különösképpen eleinte túlzásokból állottak elő, semmiképpen sem írhatók annak rovására. Hogy ízléstelen épületek az új művészetben is keletkeznek, az egészen természetes, hiszen az új ízlés nem tette az építészek százait egy csapással mind művészekké, amit különben egyetlen stílus sem tett meg. Az eklekticizmus korában is töméntelen sok kontármunka keletkezett; ezek legfeljebb akkor nem voltak annyira kirívók, mert sablonba voltak beleöltöztetve. És viszont a joggal kifogásolt individualisztikus korban, amelynek végső kinövése a jelen század elején szecesszió néven jelentkezett és formái a mai ember szemében sok esetben egyenesen elviselhetetlenek, — keletkeztek értékes, sőt abszolút becsű termékek is, így a kítűnő bécsi iskola (Olbrich, Josef Hoffmann, Otto Wagner) számos műve.

Hogy egy épület építőművészileg értékes-e vagy sem, azt sohasem a stílus döntötte el, hanem mindig az alkotó egyén rátermettsége. Született művészember a mai stílusban is tud értékálló munkát alkotni, míg a kontár még akkor sem fog maradandót építeni, ha a legnagyobb gondossággal kopírozza is le a történelmi stílusok rendszereit.

E rövid kitérés után térjünk át Glatz másik gondolatára s ez az, mely szerint a művészetben az individuális törekvésekkel szemben manapság a kollektív törekvések hódítanak teret.

Ha valahol, úgy ez az építészetben nyilvánul meg, és pedig egyrészt a megrendelő fél, másrészt és főként a feladatok tárgyainak tekintetében.

Az elsőt illetőleg, amíg a régi időkben az építetők uralkodók, pápák, főurak, az arisztokrácia, gazdag kereskedők, tehetős mecénások voltak, addig ma a legfőbb megrendelők a közületek.

A másodikat illetően, amíg régen a főtémák egyéniek voltak, addig ma túlnyomóan közérdekűek.

Hogy csak a hozzánk legközelebb eső feladatkört, a lakáskérdést nézzük: amíg azelőtt a főprobléma az egyéni ház volt, a saját ház annak különféle terjedelmeiben, tehát akár palota vagy kastély, vagy úrilak vagy polgári ház alakjában, addig a világháború óta az építészet legnagyobb horderejű feladata a széles rétegek részére való egészséges lakásnak tervszerűen összefoglalt alakban való megoldása. Tudatára ébredtünk ugyanis annak, hogy mindaddig, amíg az élelem és ruházódás mellett nincs mindenkinek emberi igényeit kielégítő lakása, addig a társadalom békéjére, a közegészségügy általános emelkedésére, méginkább a kultúra felfokozására számítani nem lehet. E széles rétegek részére alkotandó lakások a dolog természeténél fogva nem egyéni voltak megoldhatók, hanem egységes keretekben, átfogó elgondolásokkal. Ezek alatt természetesen nem a világháború előtt épült rossz tömeglakásokat értem, hanem modern irányelvek mellett megoldott egészséges beosztású elrendezéseket, aminöket a nyugateurópai országokban több százezer példányban létesítettek, amely lakótelepek nagyszabású együttesükben és harmonikus összképükben a legtökéletesebben tükrözik vissza a modern építészet kollektív jellegét.

S a mai építészet többi témái is mind ilyenek: a test kultuszát szolgáló intézmények: a sportfórumok, stadionok, strandfürdők, nagyméretű gyógyintézetek, tudószanatóriumok, egyéb népjóléti és népvédelmi létesítmények; a lélek kultuszát szolgáló közintézmények: előadócsarnokok, hangversenytermek, nagy befogadóképességű mozgófényképszínházak, népkönyvtárak, tudományos és kutató-intézetek, — mindmegannyian a közönség érdekeit átfogó célzattal készülő építmények.

A moderm városrendezés során nem monumentális dísztereket készítünk, amelyek a nagyközönség előtt el vannak zárva, avagy csak a nap bizonyos óráiban közelíthetők meg, hanem mindenki részére szolgáló üdülő-köztereket, gyepesített-fásított parkokat, amelyeket játszótérsegekkel és gyermekek részére létesített fürdőmedencékkel díszítünk.

A mai iparművészetnek nem az a vívmánya, ha a műbútorasztalos egy megrendelő mecénás részére hosszas fáradozással, mesteri munkával, sajátkezűleg kifarag egy díszes karosszéket, hanem az, ha művészi és technikai felkészültségével oly alakot szerkeszt meg, amely kényelmes, szolid, tartós, szép, és nagy tömegben géperővel olcsón előállítható, hogy az mindenki részére megszerezhető legyen és ezáltal munkája eredményének sok ember láthassa hasznát.

A megrendelő fél tehát lassanként tényleg a közület lesz, a fogyasztó pedig a nagyközönség.

Az alkotó művész azonban emellett is — aminthogy mindig is így volt és lesz is — az egyén maradt.

Az ő hivatása, hogy széles körök részére termelve egyenletesen emelje a nagy rétegek ízlésbeli színvonalát és ezt éppen az imént tárgyalt kollektív munkakörénél fogva könnyen tudja megtenni, könnyebben, mint azelőtt, amikor kisszámú egyedek részére dolgozott.

Most nagyobb az akciórádiusa, — de éppen ezért súlyosabb a felelőssége is.